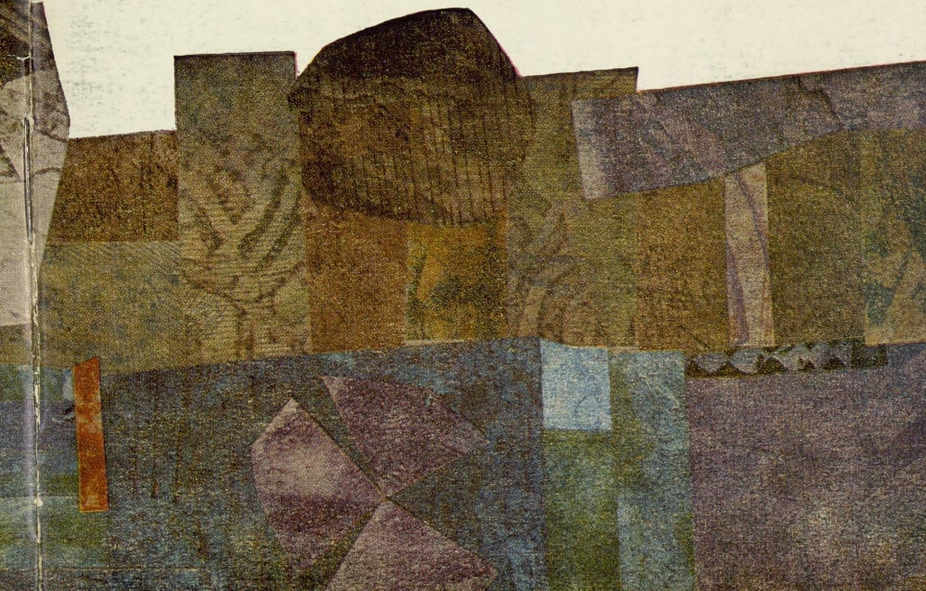

463

DET NORSKE TEATRET

SPELPLANEN PÅ ANDRE TEATER :

HOVEDSCENEN:

Astrid Lindgren: KARLSSON PÅ TAKET (familieforestilling).
Regi: Mats Ek, scenografi: Ingrid Rosell.

Kent Andersson: AGNES
Regi: Otto Homlung, dekor: Tine Schwab, kostymer: Tine Schwab/
Lita Prahll.

Arnold & Bach: DEN SPANSKE FLUE
Regi: Hans Dahlin, scenografi: Christian Egemar.

AMFISCENEN:

August Strindberg: DEN STERKESTE og KREDITORER
Regi: Stein Winge, scenografi: Gunnar Alme.

Henrik Ibsen: GENGANGERE
Regi: Pål Løkkeberg, dekor: Tine Schwab, kostymer: Tine Schwab/
Lita Prahll.

August Strindberg: FRØKEN JULIE
Regi: Kirsten Sorlie, scenografi: Per Lekang.

FOR BARN:

GUTTEN OG GULLFUGLEN av Tone Danielsen, Sigmund Sæverud,
Nils Utsi og Erik Blindheim med viser av Klaus Hagerup og Svein
Scharffenberg. Musikk: Knut Heljar Hagen. Regi: Svein Scharf-
fenberg, dekor og kostymer: Tine Schwab.

DEN NORSKE OPERA

OPERAREPERTOAR:

Hallvard Johnsen: LEGENDEN OM SVEIN OG MARIA
Regi: Jens Chr. Ek, scenografi: Kollektiv fra Operaen, dirigent:
Per Ake Andersson.

W. A. Mozart: FIGAROS BRYLLUP
Regi: Arne Hendriksen, scenografi: Arne Walentin, dirigent: Per
Ake Andersson.

Gioacchino Rossini: BARBEREN I SEVILLA
Regi: Jens Chr. Ek, scenografi: Arne Walentin, dirigent: Arvid
Fladmoe/Zdenko Peharda.

Richard Strauss: ROSENKAVALEREN
Regi: Folke Albenius, scenografi: Anna Gisle, dirigent: Arvid
Fladmoe.

BALLETTREPERTOAR:

John Cranko: SPILL MED KORT
Musikk: Igor Stravinskij, dirigent: Per Ake Andersson/Zdenko
Peharda, scenografi: Dorothee Zippel.

Nicolas Berizoff: TORNEROSE
Musikk: Peter Tsjaikovskij, dirigent: Zdenko Peharda, scenografi:
Zeppo Nurmima.

HOVEDSCENEN:

Nils Kjær: DET LYKKELIGE VALG
Regi: Toralv Maurstad, scenografi: Anna Gisle.

John Guare og Galt McDermott: TO MUNTRE HERRER FRA
VERONA
Regi: Barthold Halle, scenografi: Harald Martin.

I CENTRALTEATRET:

Henrik Ibsen: KJÆRLIGHETENS KOMEDIE
Regi: Terje Mærli, scenografi: Harald Martin.

BARNETEATRET:

Jevgeni Schwarz: RØDHETTE
Regi: Kari Sundby, scenografi: Karel Hlavaty.

DUKKETEATRET:

Jean L. Temporal: NON STOP SIAM og I SOL OG REGN
Regi og scenografi: Jean L. Temporal.

OMKRING «EN FOLKEFIENDE»

Ibsen skreiv «En folkefiende» i 1882, berre eitt år etter «Gengangere», og det var den bitre motstanden dette stykket møtte, som var årsaka til at han gjekk laus på «den kompakte majoritet». Rett nok hadde han arbeidd med «folkefienden» tidlegare, men reaksjonane på «Gengangere» fekk han til å ta arbeidet opp att.

Stykket har både eit indre og eit ytre andlet. Det ytre; forureinsinga av vassleidningen til badet i den vesle byen, er eit godt døme i miniatyr på den kortsiktige politikken som ofte er blitt praktisert når nye verksemder blir igangsette.

I 1973 er faren for forureinsing blitt eit globalt problem, og spørsmålet om vi vil overleve eller ikkje, står sentralt i tilværet vårt. Lat oss ein augneblink stogge litt ved den utviklinga som har gått føre seg i landet vårt sidan hundreårsskiftet.

Frå 1905 utvikla Norge seg på få år frå å vere eit jordbruksland til å bli eit industrisamfunn. Den aukande velstanden og dei gode arbeidsplassane som vart resultatet av dette, fekk folk til å tru at «fattigdommens problem» var løyst. Konsekvensane kjende ein ikkje til den gongen, og det var først i 60-åra at skadeverknadene vart ein realitet. Forureinsinga av vassdrag og fjordar er prisen vi må betale.

Dette er bakgrunnen for å leggje handlinga i «En folkefiende» til denne sida av hundreårsskiftet. Og vi møter Dr. Stockmann der han er på god veg til å bli ein besteborgar i det vesle samfunnet.

Men det er ei anna forureinsing som er like urovekkjande som den industrielle forureinsinga og som er aktuell til alle tider der menneske lever saman i samfunn. Det er den forureinsinga vi stadig blir utsette for i form av informasjonar gjennom massemedia, informasjonar som er farga av særinteresser, og i den lett-sindige måten vi tumlar med sanning og rett på. Det er framleis stor skilnad på det vi seier og det vi i røynda gjer, stor skilnad på ord og handling. Manipulering med folk som tenkjer annleis, skjer dagleg i våre samfunn.

Dei fleste som driv med politikk og samfunnsspørsmål, har kanskje ei ideell målsetjing, men vi ber med oss ein ballast av arv, miljø og røynsler som lett fører oss inn på kompromissløysingar.

I eit demokrati må sjølv sagt alle meiningsytringar kome til orde, og det er ikkje lett for nokon, korkje i folkeavrøystingar eller i andre avgjerder, å orientere seg i flauten av informasjon. Ein kan godt forstå at Ibsen var redd for at demokratiet skulle bli ei halvgod styreform, eit skalkeskjul for særinteresser. Demokrati krev menneske med innsikt, opplyste menneske med aktiv toleranse. «Det fornemme mennesket» til Ibsen er «kvalitetsmennesket» i oss alle.

Henrik Ibsen

**«EN FOLKEFIENDE» I IBSENS BREV
OG I SAMTALAR**

«... for mig står det i al fald, at den ensomme er den stærkeste.»

(Brev til Georg Brandes i 1872)

«... (min) hovedgrundsætning på alle felter og områder, den nemlig, at minoriteten altid har ret.»

(I eit brev i 1872)

«Jeg vil betro Dem som en hemmelighed, at jeg skriver på en ny bog, som vil blive færdig udover sommeren. Den kommer antagelig til at udgøre omtrent 20 trykte ark; dette arbejde interesserer mig meget, og jeg føler mig forvissat om at bogen også vil blive modtagen med interesse af almenheden.»

(Brev til Hegel i mars 1881)

«Det arbejde, jeg tidligere har skrevet om, er foreløbig lagt tilside, og en af de første dage i denne måned begyndte jeg at tage fat på et skuespilstof, som længe har beskæftiget mine tanker og som nu trængte så stærkt på mig at jeg umuligt længere kunde lade det ligge.»

(Brev til Hegel i juni 1881)

Det nye skodespelet som trengjer på, er «Gengangere», mens det er arbeidet med «En folkefiende» som blir lagt til sides. Men stoffet arbeider vidare i han, og dukkar opp i samtalar som er blitt refererte frå denne tida.

Lorentz Dietrichson fortel at ideane i «En folkefiende» «fik luft i næsten alle de Samtaler, vi i den Tid førte sammen.» Kristofer Janson fortel frå nyårsaftan 1880, at Ibsen tala om politiske hendingar i Frankrike, og at han sterkt mislika at regjeringa hadde late munkane bli jaga ut frå klostera. «Er det ikke det jeg alltid har sagt, at I republikanere er de mest tyranniske av alle? I respekterer ikke den individuelle frihet. Republikken er den statsform hvori den individuelle frihet minst kommer til sin rett.» Janson freista forsvare den munkefiendtlege politikken ved å vise til at majoriteten av folket stod bak den. Da vart Ibsen enda sintare: «Majoriteten? Hvad er majoriteten? Den uvidende masse. Intelligensen er alltid i minoriteten. Hvor mange tror De er berettiget til å ha nogen mening av dem som er i majoriteten? De fleste er fæhunde.»

Så kom striden omkring «Gengangere», og det vart for Ibsen ei tid «rig på erfaringer, lærdomme og iagttagelser». Mykje av det som da hende, fekk innverknad på «En folkefiende». «Den forskræmthed som jeg har iagttaget fra de såkaldt liberales side, har givet mig adskilligt at tænke på.»

«Og hvad skal man så sige om den såkaldte liberale presses forhold? Disse førere, som taler og skriver om frihed og frisind, og som samtidig dermed gør sig til trælle af abonnenternes formodede meninger! Jeg får mere og mere bekræftelse på, at der ligger noget demoraliserende i at befatte sig med politik og i at slutte sig til partier. Under alle omstændigheder vil jeg aldrig kunne slutte mig til et parti, som har majoriteten for sig. Bjørnson siger: majoriteten har altid ret. Og som praktisk politiker må man vel sige så. Jeg derimod må nødvendigvis sige: minoriteten har altid ret. Selvfølgelig tænker jeg ikke på den minoritet af stagnationsmænd, som er agterudsejlet af det store mellemparti, der hos os kaldes de liberale; men jeg mener den minoritet, som går foran der, hvor flertallet endnu ikke er nået han. Jeg mener, retten har **den**, som er nærmest i pagt med fremtiden.

....

Den storm, der har rejst sig imod «Gengangere», var jeg forberedt på. Men jeg syntes ikke, jeg kunde tage noget hensyn dertil; det vilde have været fejhed.

....

For mig er friheden den højeste og første livsbetingelse. Hjemme bekymrer man sig ikke stort om friheden, men kun om friheder, nogle flere eller nogle færre, alt efter partistandpunktet. Højest pinlig føler jeg mig også berørt af dette ufærdige, dette almueagtige i vor offentlige diskussion. Under sine såre priselige bestræbelser for at gøre vort folk til et demokratisk samfund, er man uforvarende kommet et godt stykke

på vej med at gøre os til et plebejersamfund. Sindets fornemhed synes at være i aftagende hjemme.»

(Brev til Georg Brandes i januar 1882)

«Jeg står selv til ansvar for hvad jeg skriver, jeg og ingen anden. Jeg kan umulig genere noget parti; thi jeg tilhører ikke noget sådant. Jeg vil stå som enlig franc-tireur ude ved forposterne og operere på egen hånd.»

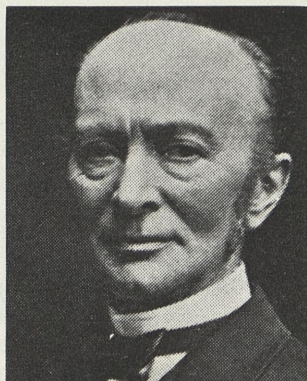
(Brev til Olaf Skavlan i januar 1882)

«... Derimod kan jeg meddele, at jeg for tiden er fuldt beskæftiget med forberedelserne til et nyt skuespil. Det blir denne gang et fredsommeligt stykke, som kan læses af statsråderne og grossererne og af deres damer, og som teatrene ikke behøver at vige tilbage for. Det vil falde mig meget let at fuldføre, og jeg vil se til at blive færdig dermed temmelig tidlig på efteråret.»

(Brev til Hegel i mars 1882)

Georg Brandes

Frederik Hegel

«Herved har jeg den fornøjelse at sende Dem resten af manuskriptet til mit nye stykke. Beskæftigelsen med dette arbejde har moret mig, og jeg føler det som et savn og en tomhed, at jeg nu er færdig dermed. Doktor Stockmann og jeg kom så fortræffelig ud af det med hinanden; vi er så enige i mange stykker; men doktoren er et mere uredigt hode end jeg, og han har desuden adskillige andre ejendommeligheder, som gør, at man af hans mund vil tåle at høre adskilligt, som man måske ikke havde optaget så ganske vel, hvis det var blevet sagt af mig. Jeg antager, De er af samme mening, hvis De har læst manuskriptet.

...
Et ord bedes rettet i 4. akt. En replik af Morten Kiil lyder således: Det skal bli' Dem dyrt o.s.v. Dette bedes rettet til: Det kan bli' Dem dyrt o.s.v. Stedet findes formentlig i manuskriptets 43. ark 2. side.»

(Brev til Hegel i september 1882)

«Nu har jeg da for lidt over en uge siden fåt mit manuskript fra halsen og kan begynde at genoptage min længe forsømte brevskrivning.

Først og fremst vender jeg mig naturligvis til Dem og beder Dem modtage min hjerteligste tak for det literære portræt, som De med vennehånd har udkastet af mig.

...
Når mit nye skuespil kommer Dem ihænde, vil De kunne forstå, hvorledes det har interesseret, og jeg kan sige, moret mig at bringes i erindring de mange spredte og henkastede ytringer i mine brev til Dem; og De vil da også forstå, hvor højlig det har måttet glæde mig, at Deres portræt af mig udkom netop nu, umiddelbart foran udgivelsen af dette mit nye arbejde.»

(Brev til Georg Brandes i september 1882)

«Det var mig særdeles kært gennem justisråd Hegel at erfare, at De ønsked at bringe mit nye skuespil til opførelse på det kgl. teater, og jeg håber, at mit telegramsvar er kommet Dem rigtig ihænde.

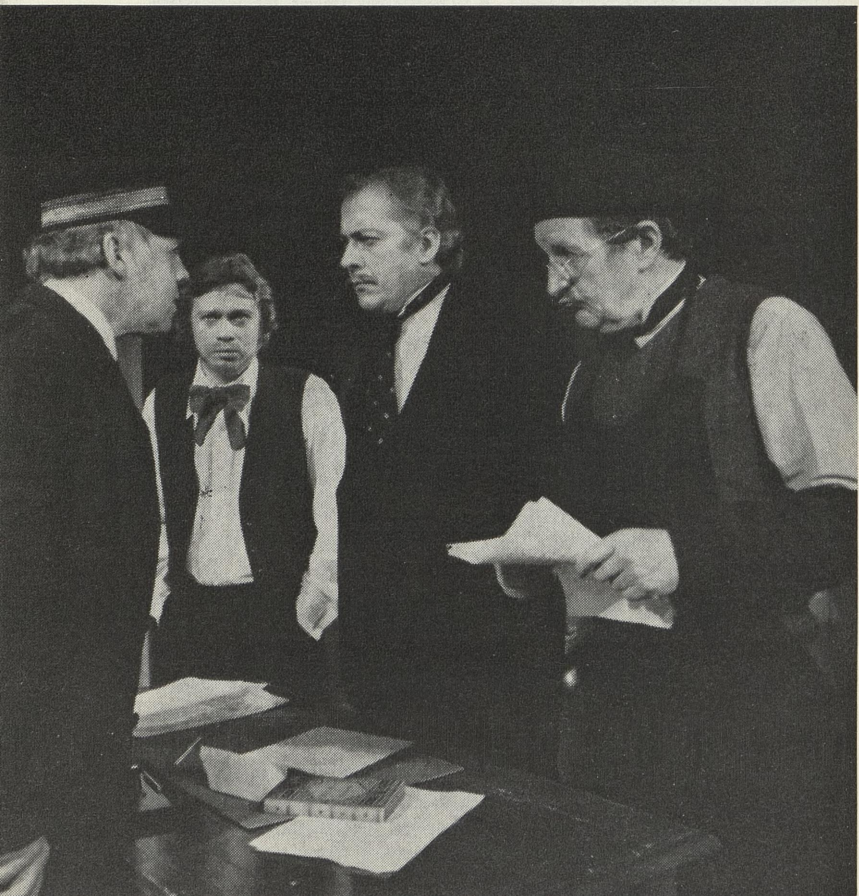
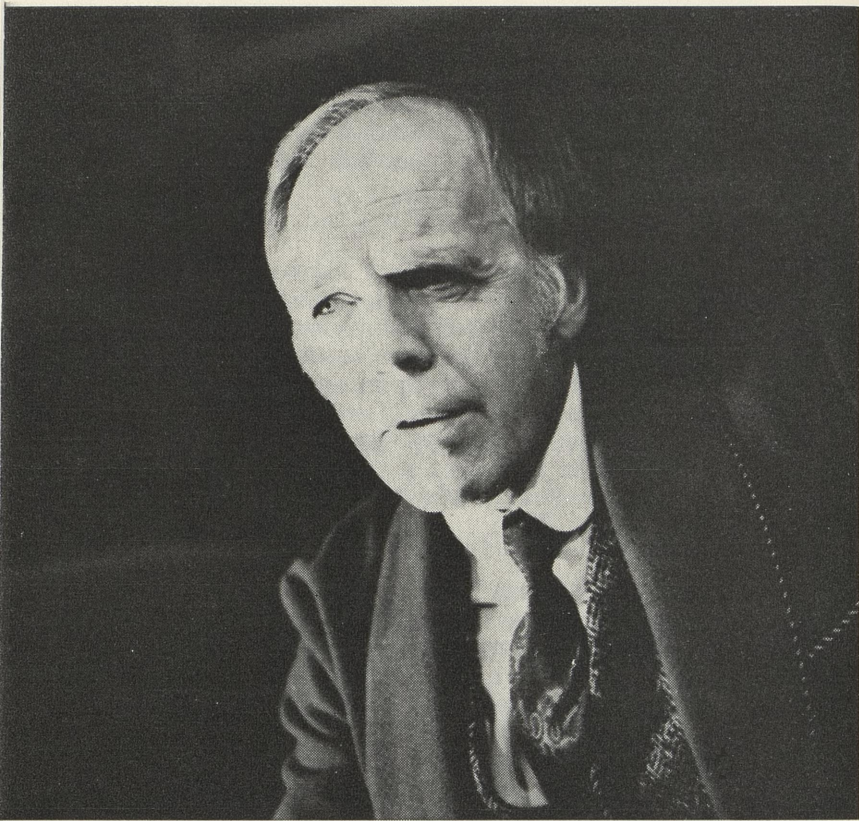
Hensigten med disse linjer er nærmest den at forebygge en fejlagtig opfatning og gengivelse af en af rollerne i stykket. I et københavnsk blad, der refererer stykkets indhold, omtales kaptejn Horster som en «gammel» mand, en «gammel» ven af doktoren o.s.v. Dette er en misforståelse. Kaptejn Horster er en **ung** mand; han er et af «de unge mennesker», som doktoren siger, at han så gerne ser i sit hus. Horster må, navnlig i det korte replikskifte mellem ham og Petra i femte akt, spilles således, at man deraf aner et begyndende varmt og inderligt forhold mellem disse to . . .

Derhos tillader jeg mig at anholde om, at der også til bipersonerne i fjerde akt må blive anvendt dygtige skuespillere i videst mulig udstrækning; jo flere karakteristiske, natursande skikkelser i mængden, desto bedre.»

(Brev til Edvard Fallesen i des. 1882)

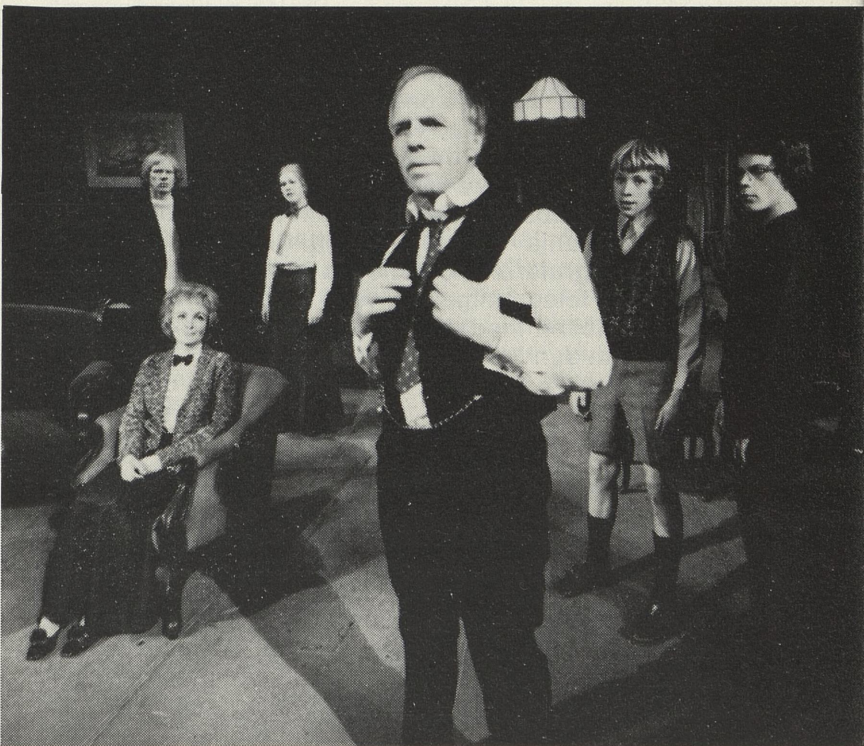
«Hvad «Folkefienden» angår, tror jeg nok, vi skulde blive nogenlunde enige, når vi blot fik tale derom. De har naturligvis ret, når De siger, at vi alle **må** virke for udbredelsen af vore meninger. Men jeg fastholder, at en åndelig forpostfægter aldrig **kan** samle et flertal omkring sig. Om ti år står måske flertallet på det standpunkt, hvor dr. Stockmann stod under folkemøtet. Men i disse ti år er jo doktoren ikke bleven stående stille; han står fremdeles mindst ti år længere fremskudt end flertallet; flertallet, massen, mængden indhenter ham aldrig; han kan aldrig få flertallet omkring sig. For mit eget personlige vedkommende fornemmer jeg i al fald en sådan uophørlig fremadskriden. Hvor jeg stod, da jeg skrev mine forskellige bøger, der står nu en temmelig kompakt mængde; men jeg selv er ikke der længer; jeg er andetsteds henne, længere fremme, som jeg håber.»

(Brev til Georg Brandes i juni 1883)

THEY WERE SEATED AT THE TABLE IN THE RESTAURANT. THE MAN WAS WEARING A HAT AND A COAT. THE WOMAN WAS WEARING A HAT AND A COAT. THE MAN WAS WEARING A HAT AND A COAT. THE WOMAN WAS WEARING A HAT AND A COAT.

CHRISTIANIA THEATER OG «EN FOLKEFIENDE»

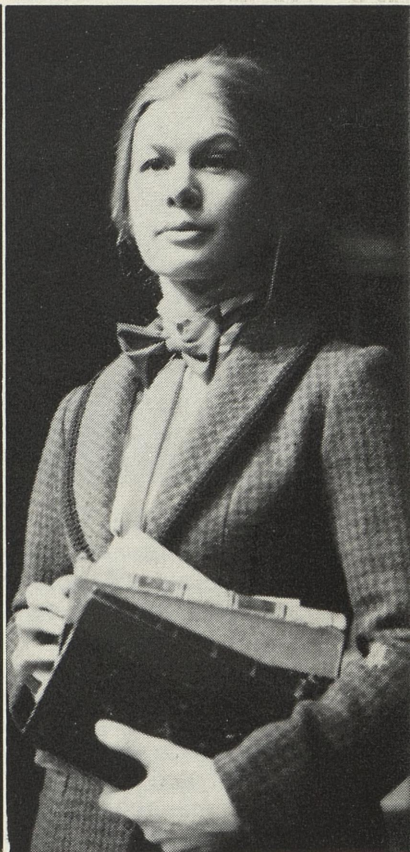
Tilhøvet mellom Ibsen og Christiania Theater var svært skiftande. «Et dukkehjem», til dømes, var ein stor suksess på teatret med fru Juel som Nora. Etter premieren 20. januar 1880 kunne teatret sende følgjande telegram til Ibsen: «Dyb Bevægelse – stormende jubel. Fru Juel fremkaldt 10 Gange af fuldbesatte Hus.» Men så kom striden kring «Gengangere» – Christiania Theater sa nei takk til å oppføre stykket, dei torde rett og slett ikkje. Hans Schrøder, teatersjefen, skreiv til Ibsen: «Jeg tror nemlig ikke, at Kristiania Theaterpublikum er modent nok til med fornøden Kritik at drøfte de indgribende Samfundsspørgsmaal, der i Deres Stykke stilles frem for det.» I pressa braut det laus ein langvarig og svært hard strid omkring dette stykket, og Ibsen var både vonbrotten og indignert over alle dei åtaka på han som der vart prenta. Vel hadde han tenkt seg at skodespelet ville vekkje forarging, men ikkje i ein slik målestokk. I eit brev til Olaf Skavlan 24. januar 1882 har Ibsen følgjande kommentar til polemikken omkring «Gengangere»: «Den eneste, der i Norge er trådt frit, djervt og modigt frem til fordel for mig, det er Bjørnson. Det ligner ham. Han har i sandhed et stort kongelig sind og jeg skal aldri glemme ham det.» Bjørnson er såleis etter alt å dømme ei av inspirasjonskjeldene i utforminga av Dr. Stockmann. «Men,» held Ibsen fram, «nu alle disse vidskræmte frihedskæmper? . . . Er det da ikke først og fremst ånderne, som trænger til at frigøres? Slike trællesjæle som vi kan ikke engang nytte de friheder, vi allerede har. Norge er et frit land befolket af ufrie mennesker.» Det kan ikkje ha vore lett for Schrøder etter desse dramatiske hendingane, å be om retten til å oppføre Ibsens neste skodespel, som var «En folkefiende». På vegner av teatret skreiv han likevel til Ibsen for å få vite kva for krav Ibsen stilte for retten til første framføringa. Ibsen sendte følgjande svartelegram: (Telegram frå Roma, 5. desember 1882) «Monsieur Schrøder, chef de theatre, Christiania. Quatre mille couronnes première représentation autres conditions invariables. Ibsen.» Jamvel om 4000 kroner var mykje for Christiania Theater, kunne Schrøder alt dagen etter telegrafere: «Conditions acceptées. Remerciements du telegramme.» Ei veke seinare byrja ein serie brev frå Ibsen med spørsmål og framlegg og instruksjonar om den føreståande oppsetjinga:

Rom, den 14. December 1882

Herr teaterchef Schrøder!

Tillad mig herved at sende Dem nogle linjer i anledning af den forestående instudering af «En folkefiende».

Det er naturligvis ikke min mening her på afstand at ville øve nogen indflydelse hverken på iscenesættelsen af stykket eller på rollefordelingen; men nogle ord om, hvorledes jeg har tænkt mig et og andet, kan dog ikke skade.

Jeg tør formentlig forudsætte som givet at fru Wolf kommer til at spille fru Stockmann. Fru Wolf er utvilsomt den skuespillerinde ved Christiania teater, der besidder de fleste betingelser for at kunne gengive denne karakter således, som jeg har set og skildret den.

Dersom De til Hovstads rolle har en forøvrig brugbar fremstiller af ikke altfor heltemæssige legemsdimensioner, så bør en sådan vælges. Hovstad stammer fra fattige husmandsfolk, er vokset op i et usundt hjem under slet og utilstrækkelig ernæring, har frosset og slidt ondt hele sin barndom igennem og senere har han som fattigt ungt menneske naturligvis fristet mangt et savn. Slige livsvilkår afsætter sine mærker ikke blot i den indre men også i den ydre personlighed. Helteskikkelser af almuestand forekommer i virkeligheden kun som undtagelser. Under alle omstændigheder må Hovstad have noget tungt over sig, noget sammenfaldet eller ludende i holdningen, noget usikkert i bevægelserne; men alt dette, naturligvis, gengivet med fuld natursandhed.

Billings replikker er således formede at de kræver østlandsk og ikke f.ex. bergensk dialekt. Han er også nærmest en østlandsk karakter.

Skibskaptejn Horster har en dansk kritiker, løjerligt nok, taget komplet fejl af. Kritikeren betegner nemlig Horster som en gammel mand, som doktor Stockmanns gamle ven, o.s.v. Dette er naturligvis ganske urigtigt. Horster er en ung mand, et af de unge mennesker, hvis gode appetit doktoren glæder sig over,

men som ikke ofte kommer der i huset fordi han ikke gerne er sammen med Hovstad og Billing. Allerede i første akt må Horsters interesse for Petra fint og let skinne igennem og under det korte replikskifte mellem ham og hende i femte akt må man ane at disse to nu står ved begyndelsen til et varmt og inderligt forhold.

Begge guttene må afrettes med stor ufortrødenhed så længe til forskellighederne i deres væsen kommer tydeligt frem.

Jeg må anholde om at alle disponible skuespillere uden undtagelse anvendes i fjerde akt. Instruktøren må her indskærpe den størst mulige natursandhed og strængt forbyde enhver karikerende overdrivelse. Jo flere karakteristiske skikkelser med virkelighedspræg i mængden, desto bedre.

Instruktionen må, hele stykket igennem og for hver rollehavendes vedkommende, ubønhørligt påse at replikkerne ikke forvanskes. De må lyde præcist således, som de står i bogen. Et livfuldt tempo er ønskeligt. Da jeg sidst var i Kristiania teater forekom foredraget mig slæbende.

Men fremfor alt natursandhed, — illusion af at alt sammen er virkeligt og at man sidder og ser på noget, som går for sig i livet.

«En folkefiende» er ikke let at sætte iscene./Der kræves et overmåde vel indøvet sammenspil, altså mange og omhyggeligt ledede prøver./ Men jeg stoler på den gode vilje hos alle vedkommende, og kunstnerisk begavelse skorter det jo ikke på ved Kristiania teater. Dette er i korthed hvad jeg, måske til overflod, gerne vilde sige. Med tak for det modtagne telegramsvar tegner jeg mig

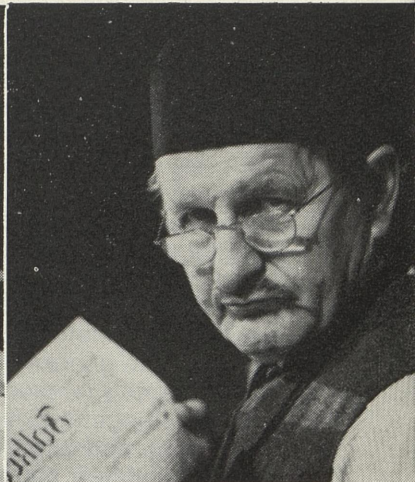
Deres ærbødigst forbundne

Henrik Ibsen

Rom, den 24. December 1882

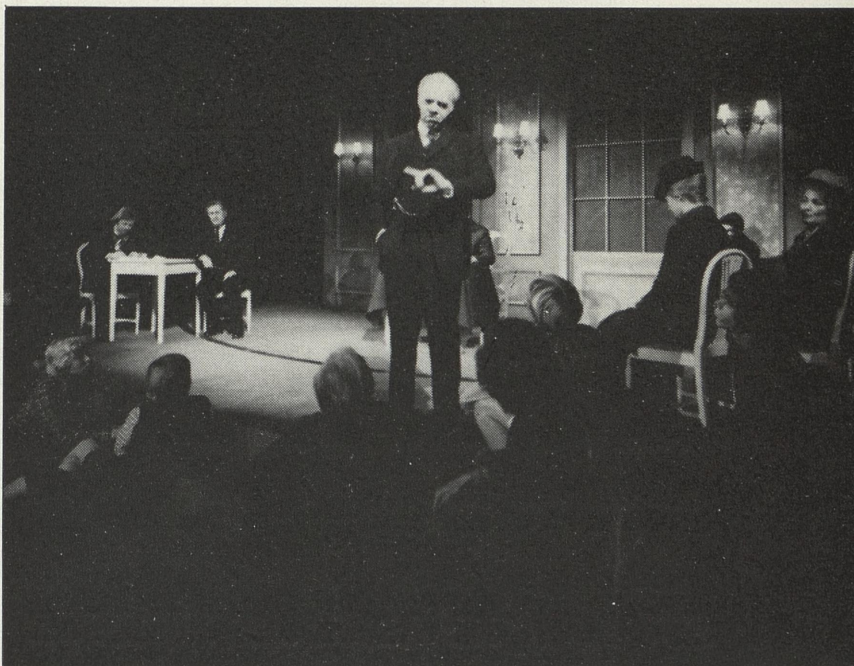
Herr teaterchef Schrøder!

«Morgenbladet» har bragt en meddelelse om rollebesætningen i «En folkefiende», og i den anledning må jeg atter ulejlige Dem med nogle linjer.

Jeg ser at herr Gundersen skal spille byfogden. Denne skuespillers ydre passer ganske visst ikke videre godt for en mand, som ikke tåler at tænke på at spise varm mad til aftens, som har en dårlig mave, en slet fordøjelse og som lever af tyndt thevand. Heller ikke passer det synderligt for en mand, der betegnes som pæn, fin og pertentlig. Men disse mangler kan jo tildels afhjælpes ved en hensigtsmæssig maskering og påklædning. Herr Gundersen må derfor anvende stor omhu på disse to ting.

Heller ikke harmonerer herr Reimers's legemsbygning med et temperament som doktor Stockmanns; iltre mennesker er i almindelighed mere spædlemmede. For herr Reimers gælder altså ganske den samme anmodning, som foran er rettet til herr Gundersen. Han må gøre sig så tynd og så liden som det er ham muligt.

Herr Hansson kender jeg ikke; men efter alt, hvad jeg hører om ham tviler jeg ikke på at han vil kunne spille Hovstads rolle tilfredsstillende.

Derimod må jeg bestemt gøre indsigelse imod at Horster udføres af herr H. Brun. Jeg henholder mig i et og alt til hvad jeg i mit forrige brev udtalte om dette parti, og anmoder om at rollen må blive givet til herr Schanke samt om at denne må blive gjort bekendt med hvorledes jeg ønsker rollen opfattet og spillet.

Imod besætningen for øvrigt har jeg intet at indvende. Herr Selmer er sikkerlig på sin plads som Billing; dennes mündheld «gud døde mig» må ikke markeres, det må falde ganske som et udtryk, hvorved han igunden ingenting tænker. Frøken Gjems kender jeg ikke; men jeg lægger stor vægt på at Petras rolle blir spillet korrekt og med fuld troværdig natursandhed. —

Med anmodning om at honoraret for stykket i sin tid må blive indbetalt til boghandler Nils Lund tegner jeg mig
ærbødigst

Henrik Ibsen

Rom, den 31. December 1882

Herr teaterchef Schrøder!

Dessværre ser jeg mig nødsaget til endnu en gang at ulejlige Dem med nogle linjer.

Af Deres ærede skrivelse, som jeg modtog igår, erfarer jeg at man agter at lade begge gutterne i mit stykke spilles af to skuespillerinder. Dette har gjort mig noget urolig, da jeg deri tror at se et vidnesbyrd om at man ikke har været tilbørlig opmærksom på den ånd, hvori dette stykke er skrevet og hvori det kræver at fremstilles.

At lade gutteroller spilles af damer kan til nød gå an i operetten, i vaudevillen eller i det såkaldte romantiske skuespil; thi her kræves ikke først og fremst ubetinget illusion; enhver tilskuere er sig under opførelsen fuldt bevidst at han bare sidder i et teater og ser på en teaterforestilling.

Men anderledes forholder det sig når «En folkefiende» spilles. Tilskueren skal føle sig som om han var usynlig tilstede i doktor Stockmanns dagligstue; alt må her være virkeligt; begge gutterne også. Derfor er det at de ikke kan spilles af to forklædte skuespillerinder med lokkeparykker og med snørliv; de kvindelige former kan ikke dølges af dragten, trøje og buxer, og aldrig vil de få nogen tilskuere til at tro at han har for sig to virkelige skolegutter fra en af småbyerne. Hvorledes kan desuden en voksen dame komme til at se ud som et 10 års barn?

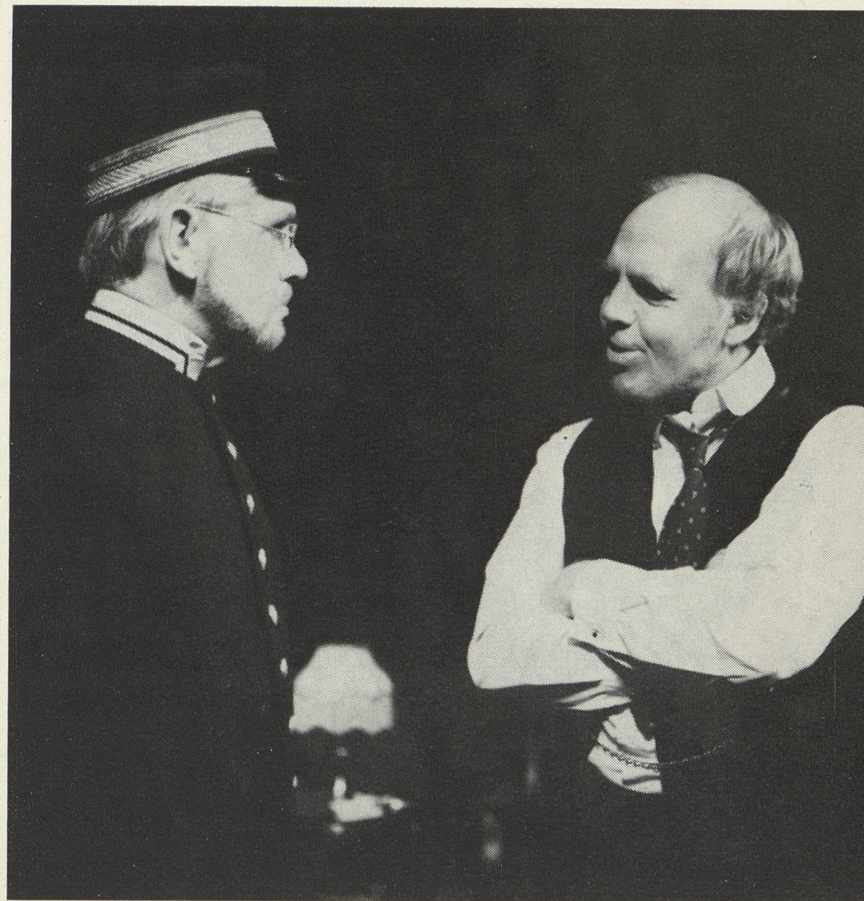
Begge rollerne må derfor nødvendigvis spilles af børn, i yderste nødsfald af et par småpiger, hvis former endnu ikke er udviklede; og da væk med korsetterne og lad dem få store stygge guttestøvler på benene. Guttemanerer må de naturligvis også oplæres i.

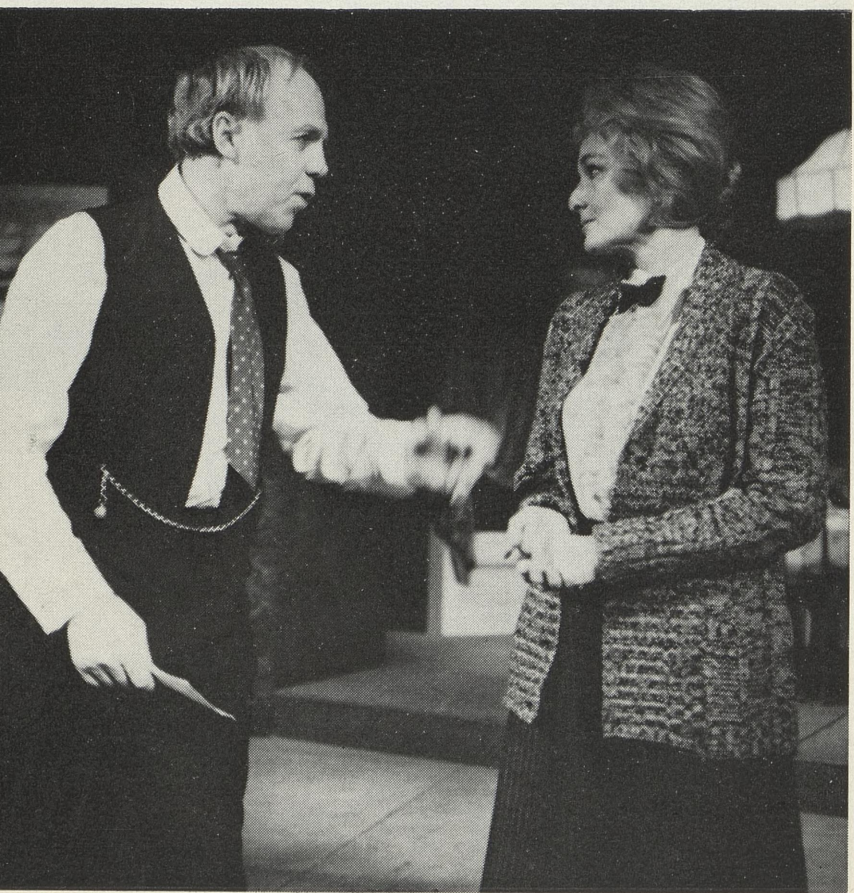
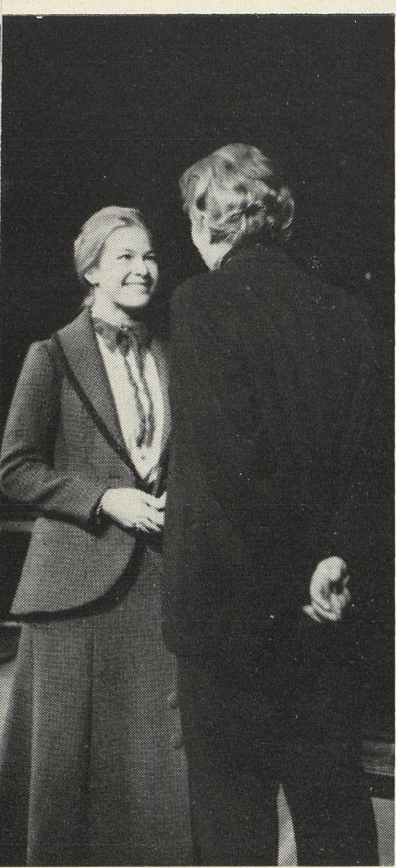
Det er i stykket foreskrevet at doktor Stockmann ved folkemødet skal være klædt i sort; men dragten må hverken være ny eller elegant, og hans hvide halsklud kan gerne sidde lidt påskæve. Men sligt finder nok herr Reimers på af sig selv.

Det glæder mig at herr Johannes Brun får med iscenesættelsen at gøre. Dette hverv vil volde ham en hel del arbejde og møje; men jeg er forvisset om at han gør sit bedste i enhver henseende og at han vil komme til at høste anerkendelse derfor. For øvrigt kan jeg ikke godt tænke mig at stykket skulde kunne blive færdigt til opførelse så tidligt som i midten af Januar. Med en hilsen til personalet og med ønsket om et godt nytår for alle teatrets vedkommende tegner jeg mig
Deres ærbødigst forbundne

Henrik Ibsen

«En folkefiende» fekk si urpremiere 13. januar 1883, med dei skodespelarane Ibsen ønskte seg i rollene. Johannes Brun var instruktør. Schrøder skreiv i memoarane sine at Arnoldus Reimers løyste oppgåva som dr. Stockmann svært tilfredsstillande, at Sigvard Gundersen var god som Peter Stockmann, og at Henrik Klausen laga ein svært morosam figur av Morten Kiil. Men trass i at teatret gav 27 framsyningar av stykket innan den nye sesongen byrja, vart ikkje «En folkefiende» nokon eigentleg suksess den gongen.

Henrik Ibsen

EN FOLKEFIENDE

Omsett av	HARTVIG KIRAN
Regi:	INGEBJØRG SEM
Scenografi og kostyme:	ARNE VALENTIN
Parykkmakar:	DORO WALSTAD
Inspisient:	SIMEN REVOLD
Rekvisitør:	FINN KIRKEBY
Sufflør:	TORILL STEINLEIN

Premiere den 13. november 1973

ein pause

Doktor Thomas Stockmann, lege ved badet

Fru Stockmann, kona hans

Petra, dotter deira

Eilif, sonen deira, 13 år gammal

Morten, sonen deira, 10 år gammal

**Peter Stockmann, eldre bror av doktoren, byfogd
og politimeister, styreformann for badet osb.**

**Morten Kiil, garvarmeister, pleiefar til
fru Stockmann**

Hovstad, redaktør for «Folkebladet»

Billing, medarbeidar i bladet

Skipskaptein Horster

Boktrykkar Aslaksen

Randine, hushjelp hos familien Stockmann

Deltakarar i eit folkemøte, menn frå alle samfunnslag, no

Handlinga går føre seg i ein kystby i Sør-Noreg.

LASSE KOLSTAD

BAB CHRISTENSEN

KIRSTI KOLSTAD

ROY LINDQUIST

STÅLE STOKKE/PER INGEBERG

PÅL SKJØNBERG

KÅRE WICKLUND

JOHAN KJELSBERG

NILS SLETTA

TORGEIR FONNLID

JACK FJELDSTAD

LINDA TØRKLEP

kre kvinner og ein flokk med skulegutar.

INSPIRASJONSKJELDER TIL DR. STOCKMANN-FIGUREN

Litteraturhistorisk granskingsarbeid har ofte ført til at ein har lagt for stor vekt på modellar ein forfattar kan ha hatt i tankane når det gjeld utforminga av ein figur. Vi synest likevel samanhangen er så klår når det gjeld Ibsen og dei personane han har late seg inspirere av i dette særskilde høvet, at det er morosamt å ta med nokre notat om opphavet til Thomas Stockmann.

1. Alfred Meisner, ein ung tysk diktar som Ibsen kjende i München, fortalde nordmannen om lagnaden til far sin. Faren var lege ved badet i Teiplitz i 1830-åra. Mens han var tilsett der, braut det ut kolera ved badet, og doktoren såg det som si plikt å gjere dette offentleg kjent. Resultatet var at sesongen ved badet vart øydelagt, og borgarane i Teiplitz vart så rasande at dei steina doktorens hus og tvinga han til å flykte frå byen.

2. Så har vi saga om den norske kjemikaren Harald Thaulow. I ti år gjekk han på nytt og på nytt til åtak mot Christiania Dampkjøkken, fordi han meinte dei neglisjerte pliktene sine andsynes dei fattige i byen. Han heldt ei flammande tale om saka i 1874, mens Ibsen var på vitjing i Norge, og 23. februar i 1881, berre to veker før han døydde, freista Thaulow å lese ei tale han hadde førebudd på den årlege generalforsamlinga i Dampkjøkkenet. Ordstyraren freista å stoppe han, og det enda med at den opprørte forsamlinga tvinga han til å trekkje seg attende. Ibsen, som las norske aviser flittig i den tida pga «Genganger»-striden som rasa på sitt verste nett da, kunne lese om hendinga i Aftenposten dagen etter. Vi siterer frå avisreferatet:

Formanden afbrød paa dette Punkt Hr. Thaulow med den Bemærkning, at han nu var kommet ind paa Spørgsmaal, der endnu ikke forelaa til Behandling, hvorfor Formanden vilde fortsætte Oplæsningen af Beretningen og senere give Hr. Thaulow Ordet.

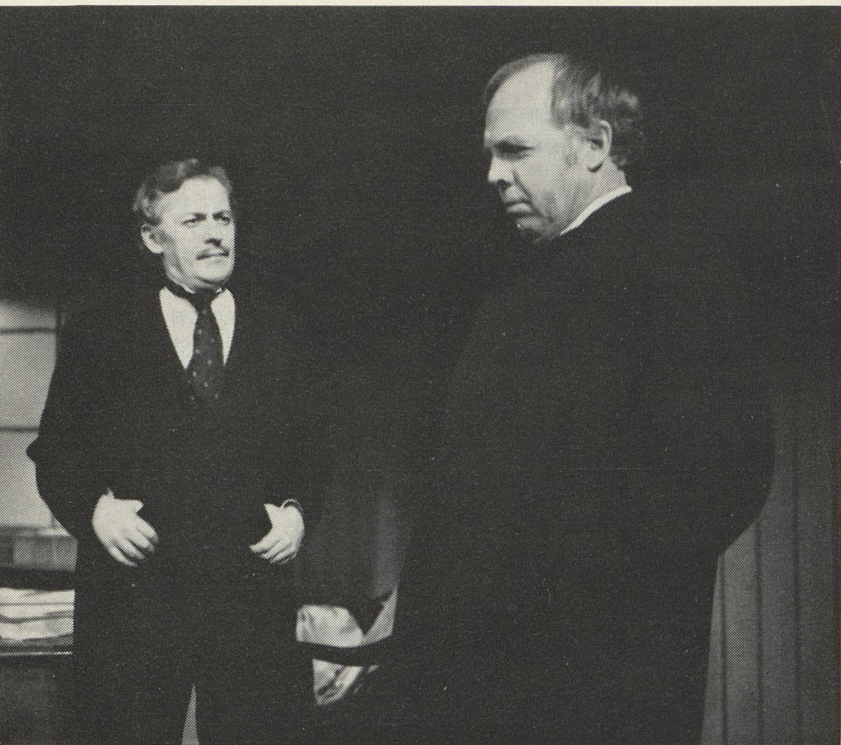
Thaulow: Jeg vil ikke standse, Formanden har ikke Lov til at standse mig. — Thaulow fortsætter Oplæsningen: 10de Anmærkning — — —

Konsul Heftye: Hr. Thaulow maa afbrydes!

Thaulow fortsætter fremdeles (Enkelte af Forsamlingen viser sin Uvilje herover ved at spadsede om i Salen).

Formanden forespørger Forsamlingen, om den anser ham berettiget til at afbryde Hr. Thaulow (der svares enstemmig: Ja).

Formanden henstiller paany til Hr. Thaulow at standse Oplæsningen, der af ham uafbrudt er fortsat under de sidste Replikker, og tilføier paany, at Hr. Thaulow er den første, der vil erholde Ordet efter Beretningens Oplæsning.

Thaulow: Jeg vil ikke afbrydes.

Formanden: Generalforsamlingen vedkjender sig jo sit Votum? (Ja, Ja). Henstiller paany til Hr. Thaulow osv.

Thaulow læser videre og tilføier, at Forsamlingen vil have godt af at høre paa ham.

Formanden: Jeg gaar saaledes over til — —

Thaulow: Jeg skal gjøre det ganske kort. Læser videre. — —

Heftye: Skal han fortsætte?

Thaulow fortsætter Oplæsningen saaledes: Det smukke Resultat af Kristiania Dampkjøkken. — Er straks færdig — —

Heftye: Generalforsamlingen sprænges paa denne Maade.

Formanden: Jeg beklager, at jeg maa afbryde Hr. Thaulow. De skal faa Ordet. — —

Thaulow læser fremdeles.

Heftye: Ti dog stille, eller blive De vist ud.

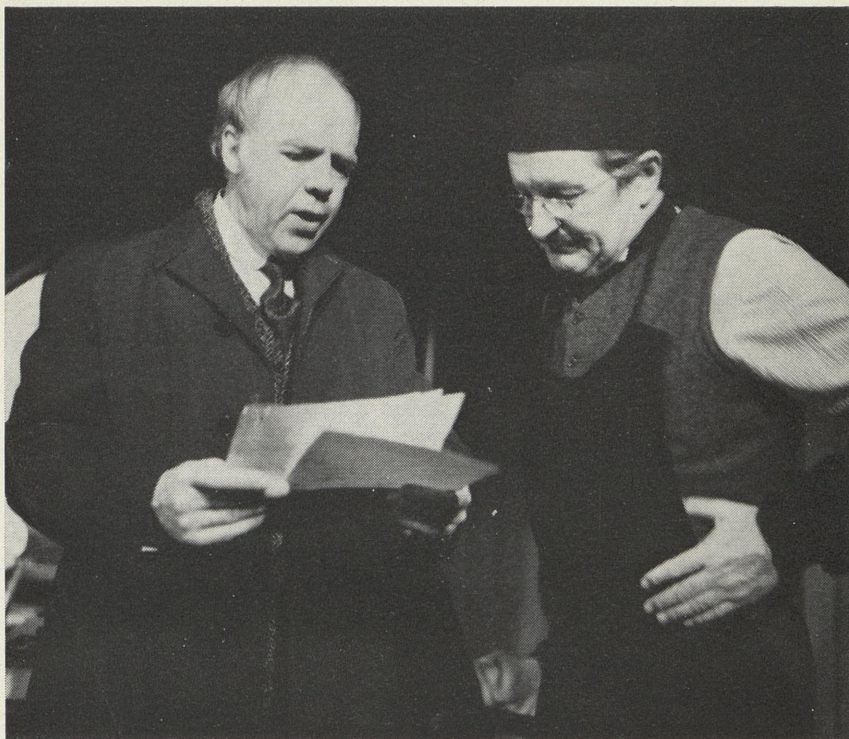
Thaulow: Vær saagod! — Thaulow satte sig derpaa endelig, hvorpaa Formanden oplæste Slutningen af Beretningen.

. . . .

Thaulow ledsagede Oplæsningen af de første Linier med Brummen. Da Formanden var kommet et Stykke længere ned blev han afbrudt af Thaulow med nogle Bemærkninger.

Flere Stemmer raabte imidlertid skarpt: Ti stille, og Hr. Thaulow taug.

Formanden redegjorde derefter for Regnskabet og forespurgte, om Nogen vilde udtale sig derimod.

Thaulow: Mine Bemærkninger skal nok komme frem senere. Jeg har det trykt altsammen. Ha, ha — —
Formanden forespurgte, om Forsamlingen gav fuld Decharge for Regnskabet.

Thaulow: Jeg protesterer derimod og forlanger det ført til Protokollen.

Formanden dikterer til Protokols: — — efter en Række af Hr. Thaulow fremførte Indsigelser — —

Thaulow: Jeg forlanger tilføjet 24 — fire og tyve. Det er for galt med Kristiania Borgersamfunds Stel i Slutningen af det 19de Aarhundrede« Det gaar over alle Grænser. Den raa Masse kan ingen staa imod — —
Heftye: Jeg ved ikke om Formanden opfattede, at Hr. Thaulow kaldte os «en raa Masse»; det er en Cynisme, der kræver Formandens Indskriden.

Formanden: Jeg tror vi faar give Hr. Thaulow Adgang til at tale til en vis Grænse, inden man anvender Justits.

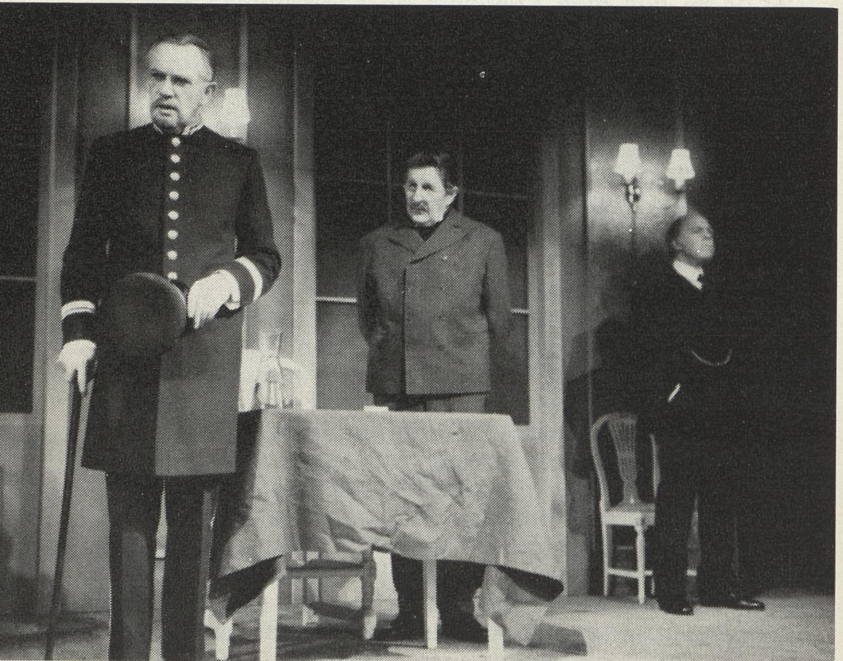
....

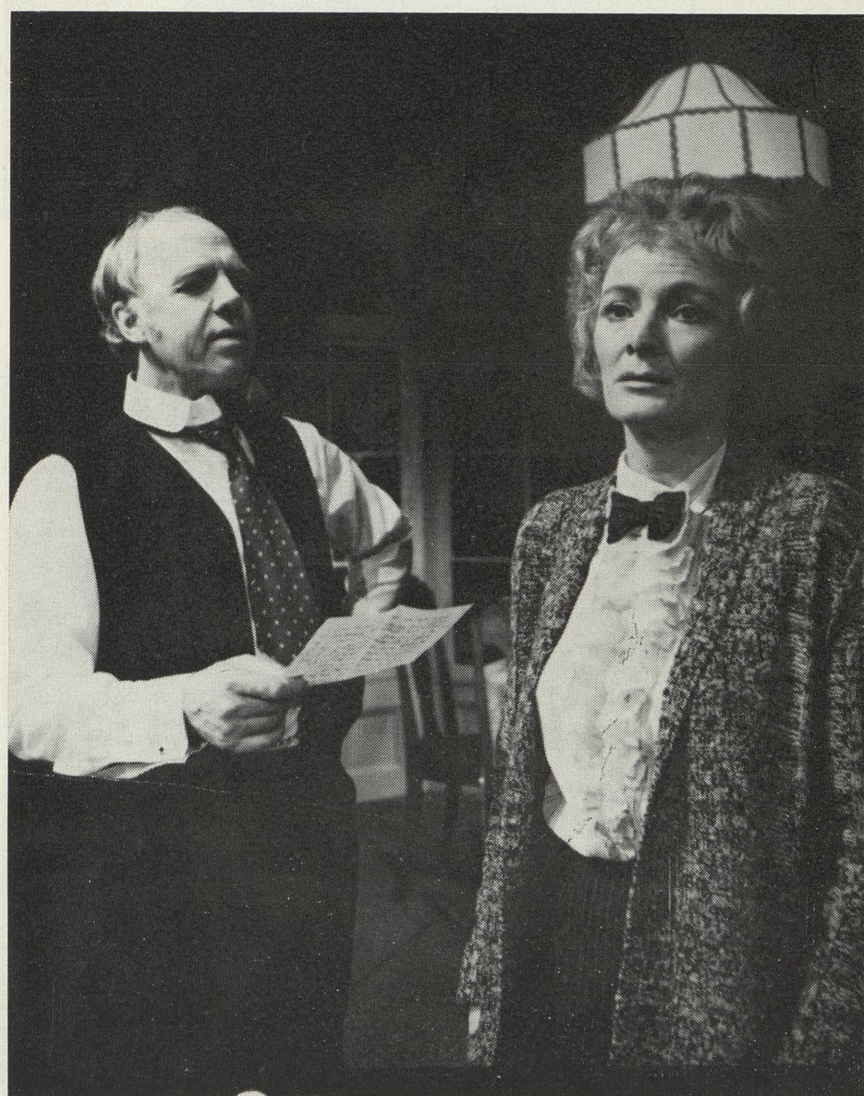
Da Hr. Heftye i sin Tale havde berørt et Punkt i Hr. Thaulows Bog «1ste Supplement til Samfundets Støtter i Prosa» blev han beskyldt af Hr. Thaulow for uefterretteligt Referat. Hr. Thaulow forsøgte at bevise dette ved Oplæsningen af en Skrivelse fra Hr. Heftye, der netop beviste, at Hr. Heftye havde havt fuld Ret i sin Udtalelse. Thaulow blev herover vred og forlod Forsamlingen, idet han anførte: Jeg vil nu ikke have mere med Dere at gjøre. Jeg vil ikke strø Perler i Sandet. Det er et infernalsk Misbrug af et frit Folk i et frit Samfund. Nu vil jeg gaa. — Vær saa god og gaa hen i Skammekrogen og skam Eder Allesammen.

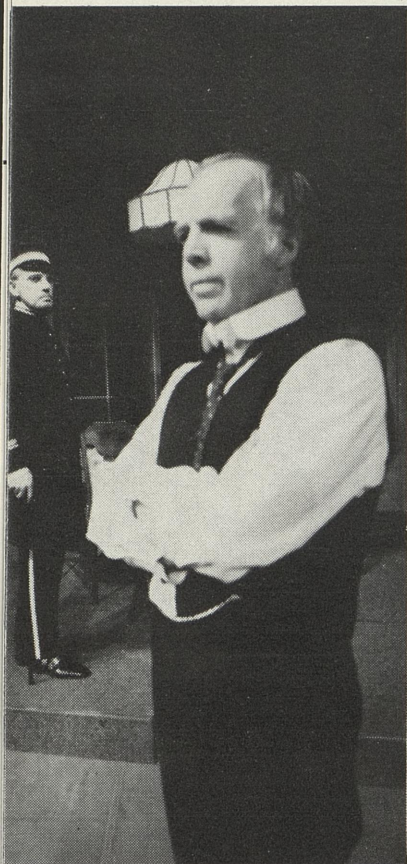
....

3. Eit engelsk parlamentsmedlem har òg ytt sin skjerv til Dr. Stockmann. Charles Bradlaugh var vald inn som radikalt medlem frå Northampton i 1880, etter at han like før hårfint slapp unna fengsel for å ha vore med om ein pamflett som tok til orde for fødselskontroll. Han vart faktisk dømd, men appellerte dommen og kom seg unna. Så hende det at han som nyvalt medlem ikkje fekk lov til å innta setet sitt, fordi han ope gav til kjenne at han var fritenkjar, og såleis ikkje kunne seiast å vere bunden av eiden. Nye val vart haldne i Northampton, han vart attvald kvar gong, men vart likevel utestengd kvar gong. I 1881 vart han fjerna frå Parlamentshuset med makt, av 10 politimenn. Det var ikkje før i 1886 at ein ny «Speaker» gav han rett til å avleggje eiden og såleis innta setet sitt. «Du skulle høyre Ibsen snakke om Bradlaugh,» skreiv William Archer til bror sin 14. mars 1882, «han har den mest levande sympati for han.»

4. Som vi nemnar i ein annan samanheng her i programmet, har Ibsen utan tvil tenkt på Bjørnson når han skreiv på «En folkefiende» — særleg på hans klåre standpunkt for Ibsen i «Genganger»-striden. Han har sikkert hatt Jonas Lie i tankane òg, — varmhjarta og veltalande, han som Bjørnson. Sist, men ikkje minst, har han sjølv stått modell. Ymt om den slektskapen han kjenner med Dr. Stockmann finn ein i fleire av breva hans frå den tida.

Dr. Stockmann er utan tvil ei av dei største mannsrollene Ibsen skapte. Den store russiske skodespelaren, instruktøren og teoretikaren Konstantin Stanislavski, ein av grunnleggjarane av Moskva Kunstnarateater, var svært glad i rolla som Dr. Stockmann, det er jamvel blitt hevda at den var favorittrolla hans over alle andre. Som Dr. Stockmann la han ei maske som likna Rimskij-Korsakoff, og lånte ei rad karakteristiske rørsler frå Gorki. Da han spela Stockmann på eit gjestespel med Kunstnarateatret i Petrograd i 1905, opplevde han ein eineståande demonstrasjon i teatret. Stanislaviski har gjeve ei skildring av dei dramatiske omstenda i sjølvbiografien sin, «My Life in Art» (Mitt liv i kunsten):

«I denne politisk urolege tida – det var rett før den første revolusjonen – var protestkjenslene svært sterke i alle lag av samfunnet. Dei venta på ein helt som kunne seie sanninga sterkt og modig rett opp i andletet på styresmaktene. Det er ikkje til å undre seg over at Dr. Stockmann-figuren vart populær med ein gong i Moskva, og særleg i Petrograd. «En folkefiende» vart favoritt-skodespelet til dei revolusjonære, trass i det faktum at Stockmann sjølv forakta den kompakte majoriteten og berre trudde på individet, på deira evne til ein rett og sann livsførsel. Men Stockmann protesterte, Stockmann sa sanninga, og det var nok.

Den dagen den velkjende massakren på Kazanski-plassen hende, stod «En folkefiende» på plakaten på vårt teater. Dei fleste tilskodarane den kvelden kom frå intelligentsiaen, professorane og dei lærde menn i Petrograd. Eg hugsar at salen var nesten heilt fylt av grå hovud. På grunn av dei triste hendingane denne dagen var publikum svært opphissa, og dei reagerte på det minste ymt om fridom i kvart einaste ord av Stockmanns protest. På dei mest uventa stader i skodespelet vart framsyninga avbroten av tordnande applaus. Atmosfæren i teatret var av ein slik art at vi venta arrestasjonar kvar augneblink, venta at framsyninga ville bli stoppa. Sensorane, som var til stades ved alle framsyningar av «En folkefiende» og passa på at eg, som spela Dr. Stockmann, berre brukte den sensurerte teksta, og gav oss vanskar med kvar einaste staving som ikkje var godkjend av sensuren, var denne kvelden enda meir påpasselege enn elles. Eg måtte vere dobbelt varsam. Når ei rolletekst blir nedskoren og nedskoren igjen mange gonger, er det vanskeleg ikkje å gjere feil og ikkje seie for mykje eller for lite.

I den siste akta i skodespelet finn Dr. Stockmann, mens han ryddar opp i rommet sitt etter å ha blitt steina av mengda, midt i kaoset den buksa som han hadde på seg på møtet dagen før. Da han får auga på ei rift i stoffet, seier Stockmann til kona si: «Ein skulle aldri ha dei beste buksene sine på seg når ein er ute og slåst for fridom og sanning.»

Tilskodarane i teatret knytta denne setninga saman med massakren på Kazanski-plassen, der meir enn

ei ny bukse måtte ha blitt riven sund i namnet til fri-
dom og sanning. Heilt uventa vekte orda mine eit slikt
forferdeleg oppstyr at det vart naudsynt å stoppe
framsyninga, og ei verkeleg massescene vart improvi-
sert inn i den i staden. Det hadde funne stad ei sam-
eining av skodespelar og tilskodarar, dei sistnemnde
tok over hovudrolla i teatret — det var den same slags
massereaksjon som kunstteoretikarane seier så mykje
om. Heile publikum reiste seg frå plassane sine og
kasta seg framover mot rampelyset. Takk vere det
faktum at scenen var svært låg og at det ikkje fanst
noka orkestergrav framfor, såg eg hundrevis av hen-
der strekte ut mot meg, alle desse hendene kravde
eit handslag. Dei unge menneska blant publikum
hoppa opp på scenen og omfamna Dr. Stockmann.
Det var ikkje lett å skape ro og halde fram med
stykket. Den kvelden oppdaga eg av eigne røynsler
kva for makt teatret kan ha.»

Soga om Ibsen i engelsktalende land er omlag like skiftande som soga om diktinga hans her heime. Det tok lang tid før Ibsen vart godteken i England — og det stykket som fekk vinden til å snu, var faktisk «En folkefiende». Etter Beerbohm Trees oppsetjing på Haymarket Theatre 14. juni 1893, der han sjølv spela Dr. Stockmann, var pressereaksjonane for første gong i det aller meste positive. Dermed låg vege strak fram til den endelege triumfen, da dronning Victoria sjølv og erkebispem av Canterbury var til stades ved ei oppføring av «Gengangere» nokre år seinare. I dag er Ibsen like mykje klassikar i engelsk-språklege land som her heime, han blir stilt jamsides dei klassiske grekarane, Shakespeare, og dei franske klassisistane, og rekna som sjølve faren til det moderne teatret. Vi tek med nokre sitat frå pressa den gongen (som eit kuriosum kan nemnast at første omsetjinga av «En folkefiende» vart gjord frå tysk av Eleanor Marx, dotter til Karl, med tittelen «An Enemy of Society» — ein samfunnsfiende. Men det var William Archer, ein av Ibsens fremste forkjemparar i Storbritannia, som hadde ansvaret for den teksta Beerbohm Tree framførte):

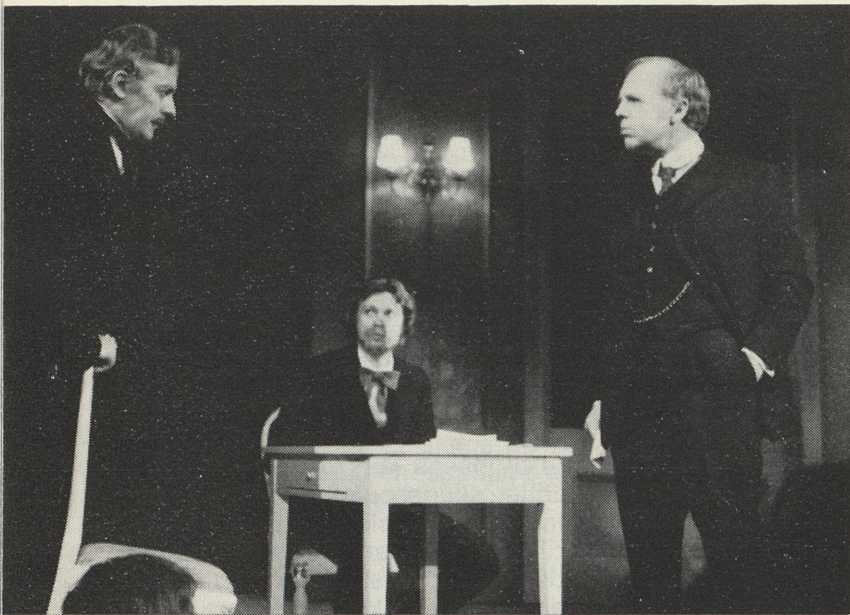
«Dei som ikkje kjende til Ibsens «En folkefiende» frå før, og som såg dette skodespelet på teatret i går, kan ikkje ha unngått ei kjensle av overrasking, for namnet Ibsen har hittil her til lands blitt assosiert med gåtefulle og uklåre verk, forståelege berre for dei få utvalde; og her har vi eit skodespel som alle kan forstå. Om denne fullkomne klårleiken vil bli sett på som noko positivt av dei innvigde, dei som eig særskilde gåver når det gjeld innsikt og finn puslespelet «Bygmester Solness» fullt av meining, er eit tvilsamt spørsmål. Men gjennomsnittstilskodaren, som vedgår si manglande evne til å sjå tvers gjennom stabbesteinar, er takksam for denne totale mangelen på tåkelegging.»

(Frå «The Times» 15. juni 1898, usignert)

«Ibsen er ikkje lenger nokon framand i vår midte. Dei siste åra har den eine entusiastane etter den andre ropa ut sine lovord om den skandinaviske dramatikaren, og prova — i alle høve til si eiga tilfredsstilling — den oversanselege venleiken i ein dyster og for det meste fråstøytande serie av skodespel. Men blant alle desse høgrøysta skrika om å kome, sjå og ovundre, har vi hittil ikkje høyrte ei einaste røyst heve seg for å rette vår særskilde merksemd mot «En folkefiende» . . . Difor, merkeleg nok, står det attende for Mr. Tree, ein ny Ibsen-tolkar, å introdusere på våre scener eit drama langt meir interessant og overtudande etter vår meining, enn noko anna av dei skodespela frå «meisterens» penn som har fått plass i våre teater. Den velkjende pessimistiske atmosfæren er sjølv sagt til stades. Ein Ibsen som ser på dei lysare sidene ved livet, ville ikkje vere Ibsen i det heile. Men side ved side med dette uforanderlege elementet, viser skodespelet ei sannare og meir direkte verkeleggjering av menneskelege instinkt og veikskapar enn Ibsens metodar, slik vi kjenner han frå våre scener, har gjeve oss til no.»

(Clement Scott i «Daily Telegraph» 15. juni 1893)

«Det var i den heite mellomakta på denne minneverdige matinéen, at ei viss framståande skodespelarinne, for tida engasjert på «the Haymarket», sa til meg: «Dette er mitt første Ibsen-stykke, og eg likar det ikkje! Eg hatar skodespel som berre handlar om

leidningar og vassforsyningar, med skitne scenebilete og ikkje noko av interesse for ei kvinne.» Ho hadde rett sett frå sin synsstad, men til dykk, mine trufaste følgjesveinar, vil eg avsløre den sanninga den frami-frå skodespelarinna ikkje evna å sjå. Gamle hardttenkjande Ibsen skreiv «Gengangere» – ei gruffull sak – frykteleg sann. Der peika han på korleis vassforsyninga til liv og helse er tilsvina og forgifta i sjølve kjeldene sine; han skreiv utan frykt, med stort mot. For denne visdommen hans gjekk ein gjeng kritikarar til åtak på han, og den Store Gamle Dramatiske Mannen skreiv denne dramatiske allegorien om sin eigen kunstnarlege posisjon.

. . . .
Når de ser stykket, så hugs på at det er ei legende eller ein draum eller ein visjon som speglar Ibsens eige liv, det kyniske gjenferdet av knuste voner; og de skal ikkje høyre på dei som seier det er dårleg og tåpeleg, for dei snakkar slik min venn den framifrå skodespelerinna gjorde.»

(Ein notis skriven av pseudonymet «Momus» i «Gentlewoman», 24. juni 1893)

Mr. Beerbohm Tree sette opp «En folkefiende» på nytt på «His Majesty's Theatre» 2. november 1905, og spela framleis Dr. Stockmann sjølv. Vi saksar frå ein av kritikkane den gongen òg:

«Som alle veit, skreiv Ibsen «En folkefiende» som eit svar på den negative kritikken «Gengangere» vart motteke med, og ikkje først og fremst som eit innlegg i diskusjonen om sosial og kommunal moral. Mr. Shaw vil kanskje følgje nordmannens eksempel.

For den vanlege teaterelskar er ikkje dei sosiale problema dette høgst dramatiske stykket legg opp til, hovudpoenget. Lykkast dramatikeren i å halde fast merksemda til tilskodarane og i å røre ved hjarta deira? Det er det som er meininga med alt drama. De kan vere einige med Dr. Stockmann i at individualismen er den rette haldninga å ta for ein sterk mann; at minoriteten alltid har rett, eller, i alle høve, at den

«kompakte» majoriteten, i følge Carlyles erklæring, visseleg tek feil; de kan diskutere om ein manns første plikt gjeld hans eigen familie eller den større familien – samfunnet han lever i; alle desse spørsmåla blir reiste i skodespelet, men livskrafta i eit skodespel kviler ikkje på dei idéane det gir uttrykk til eller ymtar om. Ein traktat er ikkje eit drama.

Eg overlet svaret på alle desse spørsmåla til dyktigare pennar enn min. Det eg er interessert i, er den dramatiske intensiteten Ibsen har greidd å byggje på dette materialet. Her trur eg alle vil vere einige i at skodespelet har ein kraftig verknad, at det verkeleg er fengslande, slik synet av ein sterk og modig mann som trassar legionar av moralske kujonar alltid må fengsle. Og skodespelet eig den dygda at det ikkje preikar. Personane er personar i eit drama og ikkje berre abstraheringar eller dokker førte av dramatikarens vesle traktat. Da eg gjekk frå «His Majesty's Theatre», hørde eg livlege diskusjonar, der det vart gitt ope uttrykk for den meining at Dr. Stockmann var galen som gjorde oppdaginga si om forureinsingane i vassforsyninga til badet offentleg kjend, når det tydde tap av inkomsten for han sjølv og familien hans. Han var òg galen, hørde eg, som gjekk rett til åtak på majoriteten av medborgarane sine og kalla dei toskar, utan evne til å styre seg sjølve gjennom dei valde representantane sine. Ein eldre herre med upåklageleg utsjånad som sat rett bak meg, var av den urokkelege meining at dersom ein medisinar ved eit vassverk fann ut at bada var farlege for dei invalidane som tok dei, var det hans første plikt overfor familien sin å halde tann for tunge. Så det viser seg, grelle som dei etiske spørsmåla i Ibsens skodespel er, dei må likevel vere vitale. Ueigennytte er ikkje ei kjensle ein finn blant majoriteten av menneske, og Dr. Stockmann er som forgjord av ein verkeleg entusiasme for ueigennytta.»

(Den kjende kritikaren E. A. Baughan i «Daily News», 3. november 1905)

Som Ingebjørg Sem peikar på i sin eigen artikkel, har ho og scenografen Arne Walentin valt å leggje ramma omkring «En folkefiende» til perioden etter unionsoppløysinga, ein periode med sterk vokster i norsk industri. Ingebjørg Sem ønskjer på denne indirekte måten å understreke den forureinsingsproblematikken som i så høg grad ligg i stykket, sidan det er i denne perioden ein la grunnen til dei problema naturvernarene i dag har å kjempe med. Nedanfor følgjer eit kortfatta samandrag av noko av det Bernt A. Nissen har å fortelje om denne tida i det store verket «Vårt folks historie».

Statsminister Christian Michelsen gav tida etter 1905 eit namn, han kalla den «den nye arbeidsdagen». Han ønskte vel at dette mottoet skulle vere ein spore for heile folket til å byggje opp det nye Norge sterkare og rikare enn før. Det var sikkert ein naudsynt optimisme etter nesten ein menneskealder med unionsstrid. Og materielt sett vart det ein periode med sterk framgang for landet økonomisk og finansielt. Norsk Hydro vart starta i desember 1905; det vart innleiinga til den største industriekspansjonen vi har hatt i nyare tid. I 1906 vart A/S Sydvaranger stifta, og berre desse to anlegga åleine gav støytet til framvoksteren av tre nye bysamfunn – Notodden, Rjukan og Kirkenes. Det er såleis industrivoksteren som framfor alt karakteriserer åra fram til første verdskrigen, økonomisk sett til vinning for landet. Men utviklinga førte og med seg problem, både økonomisk og sosialt og politisk. Elektrisitetens tidsalder byrjar òg for alvor på denne tida, og med denne tida, og med denne ei utvikling som var viktigare her til lands enn mange andre stader, fordi vi hadde så store energiressursar i vasskrafta.

Med industriutbygginga følgde ein veldig auke i talet på industriarbeidarar. Frå året 1905 til 1913 steig talet på årsverk i industrien frå 78 000 til 120 500, og samstundes vart eksporten av industriprodukt meir enn dobla. Skuggesidene viste seg sosialt i og med at arbeidsløysa no vart eit av dei store samfunnsproblema. Berre i Kristiania var det vinteren 1903/04 nesten 5000 arbeidslause, men frå 1905 vart det betre. Desse tilhøva ville vore monaleg verre dersom ikkje utvandringa framleis hadde halde seg så høg. I kvart av åra 1906 og 1907 utvandra om lag 9500 personar, deretter minka utvandringstala etter kvart i dei næraste åra til under helvta av dette. Lønnsnivået heldt seg temmeleg stabilt med ei jamn lita stiging både i prisar og lønner, med eit lite pluss på lønnsida, slik at det vart ei stiging i reallønna. Daglønna for ein arbeidar i byane var i 1910 gjennomsnittleg kr. 3,28, på landet kr. 2,65. Dette var i dei tider da eit brød kosta 18 øre.

Det fanst fleire svært viktige sider ved denne utviklinga. Det viktigaste spørsmålet reint politisk, var vassdragsregulering. Det vart spekulert i fossekjøp og kraftutbygging, og store industriselskap var ute på marknaden med vidtgåande prosjekt. Eitt av desse var Mjøsreguleringa, som ein rekna med ville auke kraftmengda i Glomma med 100 000 hestekrefter. Det var «Glommens brukseierforening» — og bak denne sterke utanlandske kapitalinteresser med sentrum i Borregaard-bedrifta — som stod bak reguleringa. Spørsmålet om ekspropriasjon, så vel som andre sider ved Mjøsreguleringa, fekk så store dimensjonar politisk at regjeringa stilte kabinettspørsmål på det. Her røysta 63 for og 60 mot. Etter denne voteringa vedtok Stortinget med 84 mot 31 røyster eit framlegg som oppmoda regjeringa om ikkje å gi konsesjon til kraftregulering av større omfang inntil vidare. Samstundes vart vassdragslova endra, slik at konsesjon berre kunne bli gjeven på det vilkår at større reguleringsarbeid ikkje vart sette i gang utan konsesjon, jamvel om det ikkje var spørsmål om å avstå grunn. Med dette gjorde naturverntankane sitt inntog på tinget, og det var på høg tid. På denne tida var det berre i Telemark tre store reguleringsarbeid under førebuing, og i høve desse hadde ein førebudd seg på oppkjøp av det naudsynte arealet for nett på det viset å unngå konsesjon. Det vart regjeringsskifte på desse sakene, eit skifte som resulterte i ei konsolidering av opposisjonen til venstre og den første Gunnar Knudsen-regjeringa. Opphavleg var konsesjonspolitikken ei typisk nasjonal sak som gjekk på tvers av partilinene, ei sak som hadde som siktepunkt å ta vare på naturherlegdomane våre. Men spørsmålet om heimfallsretten splitta det einige Stortinget. Den radikale fløya under leiing av Castberg stod steilt på eine sida, meir konservative på den andre. Sommaren 1908 fekk det store tyske selskapet Badische anilin og sodafabrikk (BASF) konsesjon på utbygging av Matrefalla. Denne konsesjonen vart på mange vis mønster for seinare konsesjonar: den bestemte at alle anlegg og leidningar skulle bli overdratt Staten utan vederlag etter 80 år.

SPELPLANEN PÅ DET NORSKE TEATRET

På Hovudscenen:

Gustaf af Geijerstam

**STORE-KLAS OG
VESLE-KLAS**

Regi: Kjetil Bang-Hansen

Scenografi: Anna Gisle

Johan Falkberget/Harald Tusberg

BØR BØRSON JR.

Musikk: Egil Monn-Iversen

Koreografi: Henny Mürer

Regi: Sverre Udnæs

Kostyme: Grethe Wang

Neste premiere kjem midt i januar og blir

**HENRIK IBSEN
ET DUKKEHJEM**

Regi: Elisabeth Bang og Pål Skjønberg, scenografi: Arne Walentin

Først i februar kjem så

**BERTOLT BRECHT
DEN TAPRE SOLDATEN SVEJK**

Regi: Svein Erik Brodal

Scenografi: Guy Krohg og
Snorre Tindberg

På Scene 2:

SO VANDRA DEI TIL MÖTE

Ein vise- og lyrikk-kveld med Tone Ringen.

Scenisk tilrettelegging: Bjørn Jensen.

**Tennessee Williams
Varselet for små farty**

Regi og scenografi: Bjørn Endreson

Ödön von Horváth

DON JUAN KJEM FRÅ KRIGEN

Regi: Harald Hoaas

Dekor: Snorre Tindberg

Kostyme: Randi Skahjem

Neste premiere kjem tidleg i januar, det er

**John McGrath
BAKKES STORE NATT**

Regi: Jon Heggedal

Scenografi: Snorre Tindberg

SPELPLANEN PÅ ANDRE TEATER :

HOVEDSCENEN:

Goodrich/Hackett: ANNE FRANKS DAGBOK
Regi: Gunnar Olram, scenografi: Johan Sverre.

Willner/Reichert: JOMFRUBURET
Regi: Lothar Lindtner, scenografi: Gunnar Alme.

FOR BARNA:

Helgeland/Haave: EN TIGER GÅR I SKOGEN LØS
Regi: Rolf Daleng, scenografi: Per Fjeld.

Peter Nissen: DE TRE KONGSDØTRENE I BERGET DET BLÅ
Regi: Rolf Daleng, scenografi: Snorre Tindberg

LILLE SCENE:

Knut Horvei: HJALLARBRUI
Regi: Anne Gullestad, scenografi: Karel Hlavaty.

Odd Selmer: SPILL
Regi: Arne Jacobsen, scenografi: Bjørn Krzywinski.

FOR BARNA:

Petter Bredal: HVOR ER GIMPEN?
Regi: Petter Bredal.

trøndelag teater

HOVEDSCENEN:

Joan Littlewood/Theatre Workshop: AI, AI, FOR EN ARTIG KRIG!
Regi: Claes von Rettig, koreografi: Gino Samil, scenografi: Peter Berggren.

FOR BARNA:

Oystein Dolmen og Gustav Lorentzen: KNUTSEN & LUDVIGSEN
Regi: Rolf Daleng, scenografi: Snorre Tindberg.

Rogaland Teater

William Shakespeare: TVILLINGENE
Regi: Elsa og Alf Nordvang, scenografi: Dag Frogner.

Ray Cooney og John Chapman: FIRE OG FIRE ER SEX
Regi: Arne Thomas Olsen, scenografi: Willi Nordrå. (På turné).

FOR BARNA:

Sverre Gran: SNEHVIT OG DE SYV DVERGENE
Regi: Sverre Gran. Dekor: Hans Chr. Jarnfelt, kostyme: Brita Sæbo.

Hålogaland Teater

Robert Bolt: RIDDER BOLLE OG HANS KAMP MOT DRAGER OG BARONER
Regi: Svein Scharffenberg. Scenografi: Kari Gravklev.

OPPSØKENDE TEATER FOR SKOLENE:

Bertolt Brecht: UNNTAK OG REGEL
Regi: Klaus Hagerup. Scenografi: Kari Gravklev.

Teatret vårt —
Møre og Romsdal
Regionteater

Edvard Hoem: KVINNENE LANGS FJORDEN
Musikk: Egil Monn-Iversen, regi: Ola B. Johannessen, scenografi: Helg Hoff Monsen.

SHOW-SHOW — et stykke restaurantteater. Gruppearbeid etter en idé av James Saunders.

Lerner/Loewe: MY FAIR LADY
Regi: Terje Mærli, scenografi: Anna Gisle, musikalsk ledelse: Tor Hultin.

Henrik Ibsen: VILDANDEN
Regi: Merete Skavlan, scenografi: Gunnar Alme.

Gösta Bredefeldt/Lars Hansson/Lise-Lotte Nilsson/Suzanne Osten/
Lena Söderblom: BELLMANN, BLOMSTEN, BABY OG BRURA
Regi: Svein Scharffenberg, scenografi: Guy Krohg, musikk: Gunnar Edander.

Fra Det Norske Teatret:

Johan Falkberget/Harald Tusberg: BØR BØRSON JR.
Musikk: Egil Monn-Iversen, regi og koreografi: Henny Mürer, scenografi: Per Fjeld, kostyme: Grethe Wang.

Fra Rogaland Teater:

Ray Cooney og John Chapman: FIRE OG FIRE ER SEX
Regi: Arne Thomas Olsen, scenografi: Willi Nordrå.

Botneu. 68